

Laakkonen Elli

Musiikin oppiaine sosiaalisten taitojen kehittäjänä perusopetuksessa

Musiikkikasvatuksen kandidaatintyö
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Musiikkikasvatuksen tutkinto-ohjelma
24.5.2017

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Musiikin oppiaine sosiaalisten taitojen kehittäjänä perusopetuksessa (Elli Laakkonen)

Kandidaatintyö, 29 sivua, 1 liitesivu

Toukokuu 2018

Sosiaaliset taidot ovat tärkeitä kansalaistaitoja ja niiden merkityksen arvellaan korostuvan tulevaisuudessa. Erityisen tärkeänä niiden rooli nähdään työelämässä. Sosiaaliset taidot ovat kykyä olla muiden ihmisten kanssa ja taitoa selvitä sosiaalisista tilanteista. Nykyaikana suuressa arvossa pidettävä sosiaalisuus puolestaan on kiinnostusta ja halua olla muiden ihmisten seurassa. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre, mutta sosiaaliset taidot ovat opittavia taitoja, jotka opitaan harjoittelemalla. Yksi sosiaalisten taitojen lähtökohta on empatia, joka on kyky asettua toisen ihmisen asemaan ja joka edellyttää kehittyäkseen emotionaalisen kompetenssin kehittymistä. Sosiaalisten taitojen vastavoima on aggressio. Aggressio on tehokas toimintamalli sosiaalisissa tilanteissa, mutta sen käyttäminen ei ole eettisesti hyväksyttävää. Sosiaaliin taitoihin kuuluu siis myös eettinen ja moraalinen puoli.

Sosiaaliset taidot vaativat kehittyäkseen runsasta harjoittelua. Kun niiden merkitys tulevaisuudessa kasvaa, on luontevaa, että niitä harjoiteltaisiin myös koulussa. Sosiaalisten taitojen, yhteissä toimimisen ja yhteisöllisyyden kehittäminen tulee esille perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014. Käsittelen kandidaatintutkielmassani sosiaalisten taitojen ilmenemistä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa peilaten sitä tutkimuskirjallisuuteen.

Musiikki on korkeasti sosiaalinen taidemuoto, joten se tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia sosiaalisten taitojen kehittämiseen. Musiikinopetukseen kuuluvat työtavat, kuten soitinten jakaminen, vuorottelu, toisten kuunteleminen, esiintyminen ja yhteisen tavoitteen eteen työskenteleminen harjoittavat oppilaiden sosiaalisia taitoja. Erityisesti yhteismusisointi kehittää oppilaiden yhteistyön ja toisten huomioon ottamisen taitoja luoden lisäksi yhteisiä kokemuksia, jotka ovat tärkeitä oppilaiden yhteenkuuluvuuden tunteen ja yhteishengen kehittäjiä. Musiikillisella vuorovaikutuksella on myös erittäin voimakas vaikutus empatian kehittymiseen. Esittelen kandidaatintutkielmassani muutamia tähän aiheeseen liittyviä tutkimuksia.

Musiikin oppiaine sisältää paljon mahdollisuuksia oppilaiden sosiaalisten taitojen kehittämiseen koulussa. Näistä mahdollisuuksista ei kuitenkaan olla laajasti tietoisia, joten niitä on tärkeää tuoda esiin avaamalla aiheeseen liittyvää tutkimustietoa. Samalla puolustetaan myös musiikin oppiaineen välillä kyseenalaistettua tärkeyttä opetussuunnitelmassa.

Avainsanat: sosiaaliset taidot, empatia, musiikki, yhteissoitto, yhteistyö, yhteisöllisyys

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Sosiaaliset taidot	7
2.1	Miten sosiaalisuus eroaa sosiaalisista taidoista?	8
2.2	Empatia ja sensitiivisyys sosiaalisten taitojen osana	8
2.3	Agressio ja sosiaalisten taitojen eettinen ja moraalinen puoli	9
2.4	Sosiaalisten taitojen kehittyminen	11
3	Sosiaalisten taitojen tärkeys ja niiden opettaminen koulussa	12
3.1	Opetuksen kohteena olevat sosiaaliset taidot	12
3.2	Sosiaaliset taidot perusopetuksen opetussuunnitelmassa	14
3.2.1	<i>Sosiaaliset taidot laaja-alaisissa tavoitteissa</i>	15
3.2.2	<i>Oppilaiden osallisuuden vahvistaminen</i>	17
3.2.3	<i>Oppimisympäristöt ja työtavat sosiaalisten taitojen kehittämisen tukena</i>	18
4	Musiikin oppiaine sosiaalisten taitojen kehittäjänä	20
4.1	Musiikki ja sosiaaliset taidot perusopetuksen opetussuunnitelmassa	21
4.2	Musiikin yhteys empatiaan ja sensitiivisyyteen	22
4.3	Yhteisöön tehokkuus	24
4.4	Yhteiseen tavoitteeseen sitoutuminen musiikkiprojekteissa	26
5	Pohdinta	28
	Lähteet	31

1 Johdanto

Sosiaalisia taitoja pidetään tärkeinä tulevaisuuden kansalaistaitoina (Lankinen, 2010). Usein kuulee myös sanottavan, että koulussa kaikkein tärkeintä on oppia tulemaan toimeen toisten ihmisten kanssa. Sosiaalisuutta arvostetaan nyky-yhteiskunnassamme erittäin paljon ja sitä pidetään jopa yhtenä ”hyvän ihmisen” keskeisenä ominaisuutena (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 13). Arkikielessä sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot sekoittuvat yleensä toisiinsa, eikä puhuja välttämättä itse edes tiedä kummasta puhuu. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot ovat kuitenkin eri asioita. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 17.) Avaan kandidaatintutkielmassani näitä käsitteitä, niiden eroja sekä niihin läheisesti liittyviä ihmisen ominaisuuksia. Sosiaalisiin taitoihin ja niiden opettamiseen koulussa on viime aikoina kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota. Koska sosiaaliset taidot ovat opittavia taitoja, joita täytyy harjoitella, tulisi niitä opettaa myös koulussa. (Kauppila, 2005, s. 125-126.) Tämä tiedostetaan myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 (POPS, 2014), joita tarkastelen sosiaalisten taitojen opettamisen osalta muutamiiin tutkimuksiin peilaten. Sosiaalisia taitoja voidaan opettaa mm. sopivien työtapojen ja oppimisympäristöjen avulla.

Käsittelen kandidaatintutkielmassani musiikin tarjoamia mahdollisuuksia sosiaalisten taitojen opettelussa. Perusopetuksen musiikintunnit tavoittavat koko ikäluokan ja tarjoavat näin hyvät mahdollisuudet positiivisen yhteisöllisyyden rakentamiseen. Koulun musiikintunneilla saavat soittaa ja laulaa kaikki, taustasta riippumatta. (Lindström, 2011, s. 202.) Musiikki luo oppiaineena hyvät mahdollisuudet sosiaalisten taitojen oppimiselle ja harjoittelemiselle, sillä se sisältää monia työmuotoja, jotka harjoittavat sosiaalisia taitoja (Eerola, 2010, s. 36-37). Yhteisöllistä kasvatusta ja oppimista olisi tärkeää lisätä kouluissa. Yhteisöllistä oppimista voi toteuttaa monissa oppiaineissa, mutta musiikissa se saa yhteismusisoinnin kautta erityisen muotonsa, mikä tekee musiikista erityisen tärkeän oppiaineen. (Lindström, 2011, s. 206.) Tuon tutkielmassani esille myös musiikin voimakkaan vaikutuksen empatian kehittymiseen (mm. Laird, 2015; Kirschner ja Tomasello, 2010; Rabinowitch, Cross & Burnard, 2012).

Musiikki on universaali kieli ja sillä on poikkeuksellinen kyky yhdistää (Heyworth, 2013; Clayton, 2009). Länsimaisissa kulttuureissa käytetään musiikkia sosiaalisuuden lisäämiseen selvästi vähemmän, kuin esimerkiksi afrikkalaisissa kulttuureissa. Siitä huolimatta musiikki kuuluu itsestäänselvästi moniin yleisötapahtumiin, kuten urheilutapahtumiin, häihin ja

illanviettoihin ja oletettavasti ainakin yksi sen tarkoitus on lisätä ryhmähenkeä. (Kirschner & Tomasello, 2010, s. 361.)

Musiikin harrastamisen laajoihin hyötyihin keskittyvä tutkimus on lisääntynyt viime vuosina. Syynä tähän on varmastikin osaltaan halu säilyttää musiikin oppiaineen paikka opetussuunnitelmissa. (Hallam ja MacDonald, 2009, s. 471.) Musiikin harrastamisen vaikutusta sosiaaliseen ja persoonalliseen kehittymiseen on tutkittu lähinnä kyselylomakkein tai haastatteluin, pohjautuen itseraportointiin. Musiikin vaikutusta sosiaaliseen ja persoonalliseen kehittymiseen on tutkittu vähemmän kuin vaikutusta älylliseen kehittymiseen ja suoriutumiseen, vaikka vaikutukset jälkimmäisiin voivat osin selittyä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman lisääntymisellä. (Hallam, 2010, s. 278.)

Musiikki on nyky-maailmassa suurimmalle osalle ihmisiä saatavilla käytännössä koko ajan. Se vaikuttaa ihmisiin ja heidän käyttäytymiseen joka päivä. Siksi onkin omituista, että kouluissa musiikkia harvoin käytetään käyttäytymisen parantamiseen ja sitä kautta oppimisen tehostamiseen, vaikka sillä voisi olla voimakkaita vaikutuksia oppimiseen. Musiikki voisi myös auttaa luomaan oppimisympäristön, joka johtaa tehokkaammin tehtävässä suoriutumiseen. (Hallam ja MacDonald, 2009, s. 477.) Kandidaatintutkielmani selvittää musiikin potentiaalia sosiaalisten taitojen kehittäjänä tutkimusten ja muun kirjallisuuden pohjalta.

2 Sosiaaliset taidot

Sosiaaliin taitoihin liittyy läheisesti monta käsitettä, joita on tarpeen selventää sosiaalisia taitoja määriteltäessä. Sosiaaliset taidot kuuluvat yläkäsitteeseen sosiaalinen vuorovaikutus, jolla tarkoitetaan ihmisten välillä tapahtuvaa toimintaa erilaisissa ympäristöissä. Sosialisatioprosessi, joka alkaa jo varhain lapsuudessa, tarkoittaa puolestaan ihmisen kehittymistä yhteiskunnan jäseneksi myös sosiaalisilta taidoiltaan. (Kauppila, 2005, s. 19.) Sosialisatioprosessissa lapsi sisäistää ympäristössä vallitsevat lait, normit ja tavat sekä ymmärtää ja hyväksyy yhteisön jäsenilleen asettamat rajat (Nurmiranta, Leppämäki, Horppu, 2009, s. 25). Sosiaalisten taitojen käsite kuuluu myös sosiaalisen kompetenssin alueeseen, johon sisältyy sosiaalisten taitojen lisäksi myös taitoja, jotka liittyvät ihmisen sopeutumiseen. Sosiaaliset taidot pitävät sisällään paljon tiettyjä vuorovaikutuksen muotoja, joita ovat yhteistoimintataidot ja sosiokognitiiviset taidot, jotka taas ovat yhteydessä sosiaalisten tilanteiden tiedolliseen hallintaan. (Kauppila, 2005, s. 19.) On tärkeää muistaa, että sosiaaliin taitoihin kuuluu myös eettinen ja moraalinen puoli (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 23).

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan monia erilaisia asioita ja niiden määrittelemiseen vaikuttaa myös aikakausi ja kulttuuri. Myös sosiaalisen ihmisen kuvaus on nykyään selvästi erilainen, kuin 50 vuotta sitten. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 20.) Kauppila (2005, s. 125) määrittelee sosiaaliset taidot yleisesti opituksi käyttäytymiseksi, joka on sosiaalisesti hyväksyttävää ja joka mahdollistaa ihmisen rakentavan vuorovaikutuksen toisten kanssa. Esimerkiksi herkkyyys toisen ihmisen yhteistyöaloitteille, pitkäjänteisyys ja toisten huomioon ottaminen kuuluvat sosiaaliin taitoihin (Nurmiranta ym., 2009, s. 45). Sosiaalisten taitojen tärkeimpiä ja keskeisimpiä osia ovat laaja vaihtoehtojen varasto sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi ja kyky valita oikea ratkaisu näistä vaihtoehdoista. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 22). Myös tietyt vuorovaikutustaidot kuuluvat sosiaaliin taitoihin. Tällaisia vuorovaikutustaitoja ovat keskustelutaidot, neuvottelutaidot, yhteistyö- ja yhteistoimintataidot sekä empatiataidot. (Kauppila, 2005, s. 24, 127-128.) Sosiaalisesti taitava ihminen suoriutuu esitetystä vuorovaikutustaidoista hyvin (Kauppila, 2005, s. 125) ja osaa joustavasti valita kunkin sosiaalisen ongelmatilanteen kannalta parhaimman ja tehokkaimman toimintamallin omasta laajasta sosiaalisten ongelmien ratkaisuvaihtoehtojen varastostaan (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 22).

2.1 Miten sosiaalisuus eroaa sosiaalisista taidoista?

Sosiaaliset taidot ja sosiaalisuus ovat eri asioita ja ne on tärkeää erottaa toisistaan. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre. Sosiaalisuudella tarkoitetaan ihmisen kiinnostuneisuutta muiden ihmisten seurasta sekä sitä kuinka itsestään selvästi hän valitsee joka tilanteessa muiden ihmisten seuran mieluummin kuin yksinolon. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 17.) Sosiaalisuuteen liittyvä niin sanottu palkintoriippuvuus, eli muilta ihmisiltä saatu kiitos ja tunnus, on sosiaalisesta vuorovaikutuksesta saatua mielihyvää, joka on toisille tärkeämpää kuin toisille (Nurmiranta ym., 2009, s. 25). Sosiaaliset taidot taas tarkoittavat kykyä olla muiden ihmisten kanssa ja taitoa selvitä sosiaalisista tilanteista. Toisin kuin sosiaalisuus, sosiaaliset taidot eivät ole synnynnäisiä, vaan ne saavutetaan oppimalla. On tärkeää myös ottaa huomioon, että sosiaalisuus ei itsestäänselvästi takaa sosiaalisten taitojen olemassaoloa tai ole niiden hankkimisen edellytys. Sosiaalisia taitoja voi oppia, olipa yksilön temperamentti mikä tahansa, vaikka sosiaalisuuden temperamenttipiirre helpottaakin niiden oppimista. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 17-18.) Sosiaalinen ihminen pitää tärkeänä sitä, että hänestä pidetään. Hän kiinnittää paljon huomiota omaan käytökseensä ja pyrkii tietoisesti käyttäytymään niin, että muut pitävät hänestä. Sosiaalinen ihminen on myös kiinnostunut muista ihmisistä, joten hän lähestyy heitä ja saa täten paljon harjoitusta sosiaalisissa taidoissa. Samalla hän saa myös runsaasti palautetta muilta ihmisiltä suoriutumisestaan sosiaalisissa tilanteissa ja tuo palaute auttaa häntä kehittämään taitojaan. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 53.)

2.2 Empatia ja sensitiivisyys sosiaalisten taitojen osana

Empatia on yksi sosiaalisten taitojen lähtökohta. Empatia on myötäelämisen ja toisen ihmisen asemaan asettumisen kyky. (Ketikangas-Järvinen, 2010, s. 22-23.) Se on kognitiivista tietoisuutta toisen ihmisen ajatuksista, tunteista, oletuksista ja aikomuksista. Se on myös toisten ihmisten tunteiden eläytyvää ymmärtämistä, joka syntyy toisen ihmisen kokeman tunnetilan jakamisesta ja hetkittäisestä samaistumisesta hänen osaansa. Tarkka havainnointikyky toisen ihmisen persoonallisuudesta ja tunteista on empatian edellytys. (Siltala, 2006, s. 76-77.) Jos ihmiseltä puuttuu empatian kyky, haittaa se kaikkea sosiaalista kanssakäymistä. Sosiaaliset taidot nimittäin tarkoittavat myös sitä, että ihminen on kykenevä ymmärtämään toista ihmistä ja hänen näkökantojaan ja tunteitaan. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 22-23, 98-99.) Lapselle, joka vasta opettelee sosiaalisia taitoja, voi toisten huomioon

ottaminen olla vaikeaa. Empatian avulla lapsi oppii ymmärtämään toisten ihmisten tunteita ja toimimaan muutenkin kuin itsekeskeisesti. Empatian kehittymisen myötä myös eläytyminen toisen ihmisen iloon ja suruun mahdollistuu. (Nurmiranta ym., 2009, s. 45, 62.) Empatian lisäksi myös sympatian, joka tarkoittaa sitä, että toisen ihmisen kokemukset herättävät emootioita, katsotaan kuuluvan sosiaalisiin taitoihin. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 60.)

Empatian kehittymisen perusta on tunteiden tunnistaminen, mikä vaatii kehittyäkseen emotionaalista kompetenssia ja tunneälyä. Emotionaalinen kompetenssi on kyky tunnistaa ja käsitellä omia tunteitaan sekä tunnistaa ja ymmärtää toisen ihmisen tunteita. Emotionaalinen kompetenssi kehittyy läpi lapsuusiän, samoin kuin tunteiden itsesäätely, joka tarkoittaa ihmisen kykyä hallita omia tunnereaktioita. Omia tunteita on osattava hallita pystyäkseen toimimaan yhteisön jäsenenä. Tunteiden säätelykyky on puolestaan tunneälyn perusta. Tunneälyyn kuuluu tunnepitoisen tiedon havaitseminen ja ymmärtäminen, kyky tunnistaa ja ilmaista omia tunteita sekä kyky tunnistaa toisen ihmisen tunteita. (Nurmiranta ym., 2009, s. 55.)

Sosiaalisista taidoista puhuttaessa myös sensitiivisyys on tärkeä temperamenttipiirre. Sensitiivisyys tarkoittaa sensorista ja sosiaalista herkkyyttä. Ihminen, jolla on korkea sensitiivisyys, on herkkä kosketukselle. Hän myös haistaa, maistaa, havaitsee ja kuulee todella herkästi. Sensitiivinen ihminen oppii myös varhain tulkitsemaan toisten tunteita ja huomaamaan, että ihmiset voivat sanoa tuntevansa jotakin, vaikka oikeasti tuntisivat jotain aivan muuta. Tämänkaltaisen ihmisen myös aistii herkästi tunnelmia ja havaitsee esimerkiksi milloin sosiaalinen tunnelma muuttuu. Hän osaa valita sanansa ja muuttaa käytöstään tilanteen vaatimalla tavalla, mikä auttaa häntä toimimaan oikein sosiaalisissa tilanteissa. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 60-61.) Herkkyys toisen ihmisen tunteille on ominaisuus, joka auttaa myös kokonaisvaltaisesti kypsien ihmissuhteiden solmimista (Siltala, 2006, s. 77).

2.3 Agressio ja sosiaalisten taitojen eettinen ja moraalinen puoli

Yleensä sosiaaliset taidot nähdään ennen kaikkea kognitiivisinä taitoina. Niihin kuuluu kuitenkin selvästi myös eettinen ja moraalinen puoli: sosiaalisesti taitavan ihmisen valitseman tehokkaan toimintamallin tulee olla myös moraalisesti ja eettisesti hyväksyttävä. Monessa tilanteessa esimerkiksi aggression käyttäminen on tehokkain toimintamalli, mutta se ei ole eettisesti hyväksyttävää. Agression tehokkain vastavoima on moraalinen, jonka avulla lapsenkin on mahdollista ymmärtää miksi aggressiota ei saa käyttää. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s.

23-24, 150.) Moraali tarkoittaa käsitystä oikeasta ja väärästä ja sen kehittyminen kuuluu sosiaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Moraalin kehittyminen perustuu yksilön kykyyn ottaa erilaisia rooleja. Moraalin kehittyessä lapsi oppii ajattelemaan asioita sekä omasta että muiden näkökulmasta ja ymmärtää, että nuo kaksi voivat erota toisistaan. (Nurmiranta ym., 2009, s. 69.) Moraalin kehittyminen on siis yhteydessä myös empatian kehittymiseen.

Agressio on ihmisessä oleva neutraali voima tai energia, joka toimii käyttäytymisen syynä tai motiivina. Ihmisen muu kehitys määrittää sen, millaiseen käyttäytymiseen aggressio johtaa. Aggressiota on mahdollista kanavoida sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla ja psyykkisesti tasapainoinen ihminen voi ilmentää aggressiotaan esimerkiksi kilpailemalla. Aggressioenergia ei siis automaattisesti johda aggressiiviseen käyttäytymiseen eli aggressiivisuuteen. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 72-73.) Aggressiivisuuteen kuuluu usein esimerkiksi toisen ihmisen tarkoituksellista vahingoittamista, selän takana juonittelua tai manipulointia. Kyse on siis toiminnasta, jota muut ihmiset eivät hyväksy. (Nurmiranta ym., 2009, s. 63.) Aggressiivisuus on eri tekijöiden yhteisvaikutuksen seurauksena syntynyt häiriö, joka voi johtua esimerkiksi siitä, että lapselle ei ole opetettu mikä on oikein ja mikä väärin. Sen sijaan hänelle on sallittu aggressiivisuus ilman vastuuseen joutumista käyttäytymisensä seurauksista. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 72-73.) Kouluikässä esiintyvä aggressiivinen käytös kertoo empatian ja prososiaalisuuden puutteesta. Prososiaalisuus tarkoittaa puolestaan käyttäytymistä tavalla, joka edistää sosiaalista vuorovaikutusta ja tapahtuu ilman hyödyn tavoittelua. (Nurmiranta ym., 2009, s. 63.)

Aggressiivisuus on sosiaalisten taitojen kääntöpuoli ja yksi kasvatuksen haasteista onkin aggressiivisuuden korvaaminen sosiaalisilla taidoilla. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 23-24.) Tämä ei ole helppoa, sillä aggressiivisuus on itseään vahvistavaa. Päästessään nopeasti päämäärään aggressiivisuuden avulla lapsi saa tukea havainnolleen, että tämä tapa on tehokas ja tätä keinoa kannattaa käyttää tulevaisuudessakin. Samalla tavalla aikuinenkin käyttää aggressiota yhä uudelleen ja uudelleen, jos se on auttanut häntä pääsemään tavoitteeseensa aikaisemminkin. Sen sijaan sosiaalinen käytös ei ole yhtä voimakkaasti itseään vahvistavaa tai tehokasta. Käyttäytymällä sosiaalisesti oikein päämäärään pääseminen voi olla hidasta ja turhauttavaa, koska usein aggressiivisesti käyttäytyvän sosiaalinen status ja arvostus ovat korkeampia. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 65-66.) Lisäksi aggression ja pärjämisen erottaminen on vaikeaa. Kilpailuyhteiskunnassa lapsista halutaan kasvattaa vahvalla itsetunnolla varustettuja yksilöitä, jotka tulevat selviytymään elämässä. Aggressiivisuutta enemmän ollaan huolissaan liian empaattisista ja sosiaalisesti oikein käyttäytyvistä lapsista,

koska he eivät tule pärjäämään elämässä. Sosiaalisten taitojen määritelmä on siis jälleen murroksessa. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 74-75.)

2.4 Sosiaalisten taitojen kehittyminen

Lapsen vuorovaikutustaitojen oppiminen alkaa heti syntymän jälkeen. Vuorovaikutustaitoja omaksutaan ja kokemuksia vuorovaikutuksesta saadaan yhdessä perheenjäsenten ja muiden hoitajien kanssa. Juuri nuo varhaiset kokemukset muodostavat pohjan kommunikoinnin oppimiselle myöhemmin ja varhain opitut sosiaaliset taidot auttaa onnistumaan sosiaalisissa suhteissa myöhemmin. (Kauppila, 2005, s. 134.) Sosiaaliset taidot kehittyvät sisäisten mallien pohjalta. Sisäinen malli muodostuu mieleen tallentuneista ihmistenvälisistä sosiaalisista suhteista, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja yhteistoiminnasta. Lapsi rakentaa sosiaalisia tilanteita ohjaavan sisäisen mallinsa kokemusten ja käyttäytymisestä saadun palautteen perusteella. Sosiaalisissa tilanteissa saatu palaute voi olla korjaavaa, tarkentavaa tai motivoivaa. Kuten monet muutkin taidot, myös sosiaaliset taidot vaativat runsasta harjoittelua ja toistamista, jotta ne on mahdollista oppia. (Kauppila, 2005, s. 131-132.) Kehittääkseen sosiaalisia taitoja lapsi tarvitsee onnistumisen kokemuksia vuorovaikutuksesta niin aikuisten, kuin toisten lasten kanssa. Onnistuminen sosiaalisissa suhteissa edesauttaa onnistumaan uusissa ja entistä vaikeammissa sosiaalisissa tilanteissa. On tärkeä myös ottaa huomioon, että sosiaalisten taitojen oppiminen on yhteydessä kommunikatiivisiin valmiuksiin ja kielen oppimiseen. Tämän vuoksi lasten kehittyminen sosiaalisilta taidoiltaan tapahtuu eri tahdissa. (Kauppila, 2005, s. 135.) Sosiaalisten taitojen oppimisessa on hyötyä sosiaalisuuden temperamenttipiirteestä. Sosiaalinen lapsi on kiinnostunut muista ihmisistä ja hakeutuu näin jatkuvasti ihmisten seuraan erilaisiin sosiaalsiin tilanteisiin. Näin hän saa runsaasti kokemusta ja palautetta sisäisten mallien muodostamista varten sekä harjoitusta ja toistoa. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 37.)

3 Sosiaalisten taitojen tärkeys ja niiden opettaminen koulussa

Sosiaalisia taitoja tarvitaan monissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, kuten esimerkiksi ryhmiin sopeutumisessa ja työhaastattelussa (Kauppila, 2005, s. 125). Sosiaaliset taidot ovat tarpeen myös työtehtävissä, joihin kuuluu kanssakäymistä jatkuvasti uusien ja ennalta tuntemattomien tai vaikeiden ja haastavasti käyttäytyvien ihmisten kanssa (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 23). Viime aikoina sosiaalisiin taitoihin on kiinnitetty aiempaa enemmän huomioita ja niitä pidetään tärkeänä menestyksen osa-alueena muun oppimisen ja tutkintojen rinnalla. Sosiaaliset taidot ovat opeteltavia taitoja, joita ihminen ei saavuta luonnostaan. Täten niitä tulisi opettaa joko koulussa, kotona tai muissa sosiaalisissa ryhmissä. Sosiaalisten taitojen puute voi saada aikaan monia ongelmia ja johtaa jopa syrjäytymiseen sosiaalisissa tilanteissa. (Kauppila, 2005, s. 125-126, 134.)

Koulu on merkittävässä osassa sosiaalisten taitojen opettamisessa. Sosiaaliset taidot edesauttavat tehokasta oppimista ja ne ovat opiskelijan perustaitoja, joille opiskelun eteneminen perustuu. (Kauppila, 2005, s. 142.) Koulu tarjoaakin hyviä mahdollisuuksia lasten sosiaalisten taitojen kehittymiselle, sillä jokainen koulupäivä pitää sisällään oppimista ja kokemuksia toisten kanssa. Yhdessä toimiessaan lapset joutuvat käsittelemään erilaisia ajatuksia, kokemuksia ja näkökulmia ryhmässä. Samalla heidän omat käsityksensä asioista laajenevat. Ryhmässä työskentely auttaa lapsia ymmärtämään erilaisia asioita ja kehittämään ryhmätaitoja, jotka ovat tarpeellisia vuorovaikutuksessa. (Hännikäinen ja Rasku-Puttonen, 2006, s. 14.) Sosiaalisten taitojen opettaminen koulussa on myös opettajan ja opiskelijan välistä vuorovaikutusta ja prosessia, jonka tarkoituksena on saada aikaan opiskelijan myönteistä käyttäytymistä. (Kauppila, 2005, s. 142.)

3.1 Opetuksen kohteena olevat sosiaaliset taidot

Kouluun tullessaan lapsen tulisi jo hallita muutamia sosiaalisia taitoja, kuten kieltojen ja rajoitusten noudattaminen, oman vuoron odottaminen, luopuminen, sen ymmärtäminen, ettei aina voi olla kaiken keskipisteenä ja puolensa pitäminen (Nurmiranta ym., 2009, s. 62). Taulukko 1 on koottu Kauppilan (2005) kokoaman opetuksen kohteena olevien sosiaalisten taitojen luettelon pohjalta. Luettelossa sosiaaliset taidot on jaettu perustaitoihin, kehittyneisiin sosiaalisiin taitoihin, sosiaalisiin tunnetaitoihin ja muihin sosiaalisiin vuorovaikutustaitoihin. Perustaidot tulisi jokaisen ihmisen hallita jo varhaisessa vaiheessa. Kehittyneiden sosiaalisten

taitojen ilmeneminen arkipäivän elämässä ei ole itsestään selvää. (Kauppila, 2005, s. 126-128.)

Perustaidot	Kehittyneet sosiaaliset taidot	Sosiaaliset tunnetaidot	Muut sosiaaliset vuorovaikutustaidot
Itsensä ja muiden esitleminen Kuunteleminen Keskustelutaidot Kysyminen Kohteliaisuuksien esittäminen ja vastaanottaminen Avun pyytäminen	Ryhmään liittyminen ja ryhmässä toimiminen Opetuksen seuraaminen Anteeksi pyytäminen Haastattelutaidot Toisiin vaikuttaminen Jämäkkyuden osoittaminen Ystävyyden luominen Yhteistyötaidot	Tunteiden ja tunnetilojen havaitseminen Tunnetilojen nimeäminen Empatiataidot Tunteiden ilmaiseminen Toisten tunteiden ja tunnetilojen ymmärtäminen Kiintymyksen ilmaiseminen Muiden omien ja toisten tunnetilojen kohtaaminen	Luvan pyytäminen Toiselle omasta jakaminen Toisten auttaminen Neuvottelutaidot Suhtautuminen kiusaamiseen ja väkivaltaan Syytösten ja epäoikeudenmukaisuuden käsittely Ryhmäpaineen käsittely Valmius onnistua vaikeissa keskusteluissa Päätöksenteko sosiaalisissa tilanteissa Ulkopuolelle jäämisen ja yksinäisyyden käsittely Häviämisen taidot Selviytyminen hämmentävistä tilanteista Toisista ihmisistä kiinnostumisen osoittaminen Sosiaalisen tasa-arvoisuuden osoittaminen

Taulukko 1

Sosiaalisten taitojen opetuksen onnistumiseen vaikuttavat opiskelijoiden kiinnostus sekä opiskelijoiden ja opettajan asenteet sosiaalisten taitojen opetusta kohtaan. Opettajan on onnistuttava vakuuttamaan opiskelijat sosiaalisten taitojen oppimisen palkitsevuudesta. Opiskelijoiden on motivoituakseen ja innostuakseen tärkeää ymmärtää miksi sosiaalisten taitojen oppiminen on tarpeellista ja tärkeää. Sosiaalisten taitojen oppiminen tulee myös olla mielekästä, hauskaa ja palkitsevaa. Opetukseen kuuluvat tehtävät lähtien helpoimmista, kuten hymyilemisen opettelemisesta, päätyen vaikeimpiin, kuten vaativien ryhmätoiminnan tilanteiden hallitsemiseen. Opiskelijoiden sosiaalisuuden ja sosiaalisten taitojen asteet ovat erilaisia, joten opetuksen täytyy olla jossain määrin yksilöityä. Esimerkiksi hiljaiset, torjutut tai vetäytyvät opiskelijat tarvitsevat usein enemmän sosiaalisten taitojen opetusta kuin muut.

Sosiaalisten taitojen opetus on taas erityisen tarpeellista mutta myös haastavaa esimerkiksi aggressiivisille, yksinäisille ja syrjäytyneille. Opettajan haasteena on järjestää oppimistilanteet niin, että opiskelijoiden negatiivista leimaamista ei ilmene. (Kauppila, 2005, s. 145-146.)

3.2 Sosiaaliset taidot perusopetuksen opetussuunnitelmassa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 todetaan perusopetuksen lisäävän sosiaalista pääomaa, joka koostuu ihmisten välisistä yhteyksistä, vuorovaikutuksesta sekä luottamuksesta. (POPS, 2014, s. 18.) Sosiaalinen pääoma on laaja yhteiskunnallinen ominaisuus, johon kuuluu sallivuus, ihmisoikeudet, oikeudenmukaisuus ja täydellinen poliittinen ja taloudellinen osallistuminen (Hyyppä, 2002, s. 50). Oppimisprosessin keskeisenä tekijänä on opetussuunnitelman mukaan oppilaiden halu ja kehittyvä taito yhdessä toimimiselle sekä oppimiselle. Näin on, koska oppiminen nähdään yksin ja yhdessä tekemisenä, ajatteluna, suunnitteluna, tutkimisena ja näiden prosessien monipuolisena arviointina, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden oppilaiden, opettajien, yhteisöjen ja oppimisympäristöjen kanssa. Koulun toimintakulttuurin ydin on oppiva yhteisö, jota yhdessä tekeminen ja kokemukset osallisuudesta vahvistavat. (POPS, 2014, s. 17, 27.) Oppilaan tulee hahmottaa itsensä tämän yhteisön jäsenenä ja oppia työskentelemään samassa tahdissa muiden kanssa opettajan päättäessä sisällöstä. Tämä voi olla ensimmäinen haaste, jonka koulunsa aloittava lapsi kohtaa. (Nikkanen, 2009, s. 60.) Haaste on kuitenkin tärkeä voittaa, sillä yhteisöön kuuluminen ja siinä toimiminen vaikuttavat merkittävästi oppimiseen ja älylliseen kehitykseen (Hakkarainen, Lonka ja Lipponen, 2005, s. 123). Oppimiseen siis tarvitaan opetussuunnitelman oppimiskäsityksen mukaan sosiaalisia taitoja. Myös empatiakyvyn kehittäminen tulee opetussuunnitelmassa esille, sillä sen mukaan oppilaita opetetaan huomioimaan se, miten heidän toimintansa vaikuttaa muihin ihmisiin (POPS, 2014, s. 17). Eettistä ja moraalista kehitystä tuetaan arvostamalla kouluyhteisössä hyväntahtoisuutta ja ystävällisyyttä sekä suhtautumalla hyväksymättömästi kiusaamiseen, väkivaltaan sekä rasisimiin ja muuhun syrjintään. (POPS, 2014, s. 27.) Yhteisön, tässä tapauksessa kouluyhteisön on siis opittava hyväksymään ryhmän erilaiset yksilöt. Kun lapset oppivat arvostamaan yhteisössä ryhmään luonnostaan kuuluvaa erilaisuutta, oppivat he myös luottamaan toisiinsa. Luottamusta edistävä ilmapiiri syntyy puolestaan tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemusten pohjalle. (Hännikäinen ja Rasku-Puttonen, 2006, s. 14.)

Hyvät sosiaaliset suhteet ovat myös yksi tekijä työrauhan edistämiseksi (POPS, 2014, s. 27). Hyvin toimivat sosiaaliset suhteet tukevat oppimista ja voivat samalla lisätä myös huomaavaisuutta ja omatoimisuutta. Oppimisen ja oivallusten esteenä toimivat jännittäminen, ahdistus, huoli, pelko ja yksinäisyys. Tämän vuoksi sosiaalisuus pedagogiikassa ja koulun sosiaalisuus sekä positiivinen ilmapiiri ovat tärkeitä. (Gordon ja Lahelma, 2003, s. 58.) Oppilaan on myös tärkeä löytää oma sosiaalinen paikkansa ryhmässä, hyväksyä tuon paikan ehdot ja toimia niiden mukaan. Oman paikan löytäminen luo rutiinia, joka auttaa hallitsemaan ja vähentämään jatkuvasta esillä ja arvioitavana olemisesta johtuvaa ylivirkeystilaa, joka vaikuttaa varmasti työrauhaan. (Hoikkala ja Paju, 2014, s. 148.) Jos siis ryhmän kesken vallitsevat hyvät sosiaaliset suhteet ja keskinäinen hyväksyntä, voisi työrauhan odottaa olevan parempi.

Vuosiluokilla 1-2 sosiaalisten taitojen kehittämiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Sosiaalisten taitojen kehittäminen jatkuu vuosiluokilla 3-6, jolloin oppilaita ohjataan mm. rakentamaan vuorovaikutukseen ja mielipiteiden ilmaisuun. (POPS, 2014, s. 98, 154.) Alakoulussa harjoiteltuja sosiaalisia taitoja syvennetään yläkoulussa vuosiluokilla 7-9, jolloin painotetaan yhteisön jäsenenä kasvamista. (POPS, 2014, s. 280.) Yhteisöissä toimiessaan yhteisön jäsenet integroituvat ihmisyyteisiin tyydyttäen samalla inhimillisiä tarpeitaan. Jos yhteenkuuluvuus yhteisössä jakautuu kailkille, vahvistaa se hyväksyttävää käyttäytymistä ja johtaa yhteisiin arvoihin. (Hyyppä, 2002, s. 26.)

3.2.1 Sosiaaliset taidot laaja-alaisissa tavoitteissa

Sosiaaliset taidot näkyvät useissa perusopetuksen opetussuunnitelman laaja-alaisissa tavoitteissa (ks. Liite 1), jotka painottuvat eri vuosiluokilla kullekin ikäluokalle ominaisella tavalla. Laaja-alaisen tavoitteen *Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu* toteuttaminen alkaa vuosiluokilla 1-2 oppilaiden rohkaisemisella myönteiseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön (POPS, 2014, s. 100). Tähän tavoitteeseen kuuluu oppilaiden empatiataitojen kehittäminen ohjaamalla heitä asettumaan toisen asemaan sekä sosiaalisten taitojen, itsensä ilmaisemisen eri tavoin ja eri tilanteissa esiintymisen kehittäminen kouluyhteisössä (POPS, 2014, s. 21). Toisen asemaan asettuminen onnistuu helpommin mielikuvien kautta, joten oppilaiden mielikuvitusta on tärkeä tukea. Oppilaiden empatiaa lisää myös koulun ilmapiirin kehittäminen yhteishenkeä suosivaksi. (Siltala, 2006, s. 78.) Empatiataitojen kehittämistä voidaan tukea myös esimerkiksi integroimalla taiteita

opetukseen (Bradshaw, 2016, s. 109). Laaja-alaisen tavoitteen *Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot* kohdalla sanotaan kouluyhteisön auttavan ymmärtämään, että jokaisen toiminta vaikuttaa niin omaan kuin muidenkin hyvinvointiin, ja että perusopetus antaa oppilaille mahdollisuuden kehittää sosiaalisia taitojaan (POPS, 2014, s. 22). Esimerkiksi ekologinen taide, joka opettaa ympäristöasioita ja edistää toimintaa niiden puolesta, johdattaa tietoisiksi siitä, kuinka omat toimintaprosessimme voivat vaikuttaa muihin. Oppilaiden keskinäiselle keskustelulle ilman aikuisen keskeytyksiä tulisi antaa tilaa koulussa, sillä se voi lisätä herkkyyttä huomata muiden tarpeita. (Bradshaw, 2016, s. 109, 113, 115.)

Laaja-alaisen tavoitteen *Työelämätaidot ja yrittäjyys* yhteydessä viitataan työelämässä tarvittaviin yhteistyötaitoihin, joita aletaan harjoitella jo vuosiluokilla 1-2 harjoittelemalla ryhmässä toimimista sekä omien ja toisten ideoiden yhteensovittamista. Harjoittelu jatkuu perusopetuksen myöhemmillä luokilla työelämään tutustumisen yhteydessä, jolloin harjoitellaan työelämässä tarvittavia yhteistyötaitoja sekä huomataan vuorovaikutustaitojen merkitys. Koulussa harjoitellaan työskentelyä sekä itsenäisesti että yhdessä toisten kanssa. Yhteistä työtä tehdessä opitaan vastavuoroisuutta ja työskentelyä yhteisen päämäärän eteen. Tällöin oppilas saa myös mahdollisuuden nähdä oman tehtävänsä osana kokonaisuutta. (POPS, 2014, s. 23-24, 101.) Koulun tulisikin ottaa huomioon työelämän vaatimukset opiskelijoiden vuorovaikutustaitojen hallinnalle. Sosiaaliset taidot ja työssä menestyminen ovat selvästi yhteydessä toisiinsa: hyvät sosiaaliset taidot esimerkiksi auttavat työnantajaa näkemään nuoren työntekijän työelämässä selviytymisen mahdollisuudet. Jos sosiaalisissa taidoissa on puutteita, on nuori vaarassa syrjäytyä. (Kauppila, 2005, s. 159.)

Kaikkein keskeisimmin sosiaalisten taitojen harjoittelu näyttää liittyvän laaja-alaiseen tavoitteeseen *Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen*. Osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja, jotka kuuluvat sosiaalisiin taitoihin, voi oppia vain harjoittelemalla. Kouluyhteisön tehtävänä on turvallisten puitteiden tarjoaminen ja innostavien tilaisuuksien luominen harjoittelulle sekä jokaisen oppilaan osallisuuden vahvistaminen. Oppilaille on koulussa myös oikeus osallistua päätöksentekoon ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Erityisesti vuosiluokilla 3-6 oppilaita innostetaan osallistumaan oppilaskuntatoimintaan, kerhotoimintaan ja muihin toimintamuotoihin koulun tai lähiympäristön tarjoamina. Tuolloin harjoitellaan myös ristiriitojen käsittelyä, ratkaisujen etsimistä ja päätöksentekoa. (POPS, 2014, s. 24, 158.) Osallistumisen näkökulmasta oppiminen nähdäänkin sosiaalisena ja vuorovaikutteisena prosessina, jossa oppilas tulee osalliseksi oppimisyhteisön käytännöistä, sopeutuu yhteisön sosiaalisesti neuvoteltuihin

normeihin ja muodostaa jaettuun merkityksiä kokemuksilleen yhdessä muiden oppilaiden kanssa (Partti, Westerlund ja Björk, 2013, s. 60). Opetussuunnitelman tulisi myös vaalia tilaa, jossa oppilaan ääntä arvostetaan, sillä tultuaan kuulluksi oppilaat tulevat avoimemmaksi myös toisten kuuntelemiselle (Bradshaw, 2016, s. 115).

3.2.2 Oppilaiden osallisuuden vahvistaminen

Oppilaskuntatoiminta, tukioppilas- ja kummitoiminnan, vapaaehtoistyön ja erilaisten kestävän kehityksen toimintojen ohella, on merkittävä oppilaiden osallisuutta mahdollistava toimintamuoto, joka vahvistaa koko kouluyhteisössä tapahtuvaa yhteistyötä ja vuorovaikutusta (POPS, 2014, s. 28). Myös monialaiset oppimiskokonaisuudet ja oppilaiden osuus niiden suunnittelussa vahvistavat osallisuutta (POPS, 2014, s. 32). Osallisuuden yhdeksi merkitykseksi määritelläänkin opettajan, oppilaiden tai vanhempien mahdollisuuden vaikuttaa tapaan, jolla opetussuunnitelmaa noudatetaan sekä näkökulmaan, josta opetussuunnitelmassa määriteltyjä asioita tarkastellaan. Toinen määritelty osallisuuden merkitys on halua antaa nuorille valmiuksia osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. (Niemi, Heikkinen ja Kangas, 2010, s. 54.) Opetussuunnitelman mukaan oppilaat tutustuvatkin myös kansalaisyhteiskunnan osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmiin sekä koulun ulkopuoliseen yhteisölliseen työskentelyyn. Tämä tapahtuu tekemällä yhteistyötä eri hallinnonalojen, seurakuntien, järjestöjen, yritysten ja muiden toimijoiden kanssa. (POPS, 2014, s. 24, 28.) Sekä koulussa että sen ulkopuolella tapahtuvan osallistumisen ansiosta oppilaat oppivat oman mielipiteensä rakentavaa ilmaisua ja yhdessä työskentelyä. He saavat myös mahdollisuuksia tärkeiden sosiaalisten taitojen, kuten neuvottelemisen, sovittamisen ja ristiriitojen ratkaisemisen harjoittamiselle. Oppilaiden ohjeistaminen pohtimaan ehdotuksiaan eri osapuolten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä oikeudenmukaisen kohtelun ja kestävän elämäntavan näkökulmista muistuttaa sosiaalisten taitojen eettisistä ja moraalisisista näkökulmista. (POPS, 2014, s. 24.) Myös koulun kerhotoiminnalla, välitunneilla, päivänavauksilla ja muilla yhteisillä tapahtumilla on tärkeä tehtävänsä lisätä koulun yhteisöllisyyttä, oppilaiden sosiaalisia suhteita sekä luoda mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen ja yhdessä tekemiseen. Myös kouluruokailussa tulee ottaa huomioon ruokailun sosiaalinen merkitys. (POPS, 2014, s. 58-59.)

Niemi ym. (2010, s. 53-60) toteuttivat toimintatutkimushankkeen, jonka tarkoituksena oli kehittää osallistavia opetusmenetelmiä terveystiedon opettamiseen alakoulussa. Yhtenä

hankkeen keskeisenä tavoitteena oli löytää keinoja vanhempien osallistamiseksi opetuksen ja opetussuunnitelman suunnitteluun, sillä vanhempien osallistuminen opetuksen suunnitteluun on perinteisesti ollut hyvin vähäistä. Tutkimustulokset osoittivat, että osallistavalla opetuksen suunnittelulla oli positiivisia vaikutuksia kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön ja yhteisöllisyyden tunteeseen. Vanhempien mukaan yhdessä tekeminen edisti sosiaalisia taitoja, joille on nyky-yhteiskunnassa tarvetta.

3.2.3 Oppimisympäristöt ja työtavat sosiaalisten taitojen kehittämisen tukena

Myös oppimisympäristöt ja työtavat vaikuttavat sosiaalisten taitojen kehittymisen mahdollisuuksiin koulussa. Oppimisympäristöjen toimiessa hyvin ne helpottavat vuorovaikutusta, osallistumista ja yhteisöllistä tiedon rakentamista. Toimivat oppimisympäristöt luovat myös puitteet aktiiviseen yhteistyöhön koulun ulkopuolisten yhteisöjen ja asiantuntijoiden kanssa. Monipuolisiin oppimisympäristöihin kuuluu myös tieto- ja viestintäteknologia, joka toimii oppilaiden osallisuuden ja yhteisöllisen työskentelyn taitojen vahvistamisen apuna. (POPS, 2014, s. 30.) Esimerkiksi avarat fyysiset tilat eivät välttämättä auta vuorovaikutuksen syntymistä, sillä niihin liittyy aina yksinjäätymisen mahdollisuus. Esimerkiksi koulun ruokalassa vallitsevat tiheät sosiaaliset lataukset, jotka on mahdollista nähdä avarassa fyysisessä tilassa. Ruokala myös rikkoo ainakin yläkoulussa koulussa muutoin noudatettavan luokittain ja ryhmittäin järjestäytymisen, mikä myös auttaa näkemään sosiaalisia latauksia. Sosiaalisilla latauksilla tarkoitetaan esimerkiksi sitä kuka istuu kenenkin kanssa ja kuka jää yksin. Toisaalta ruokalassa mahdollistuu myös keskustelu sellaisten ihmisten kanssa, joita ei muuten tapaisi. (Hoikkala ja Paju, 2014, s. 75.)

Työtavat ovat käytännöllisiä toimenpiteitä, joita opettaja käyttää opiskelua järjestellessään ja oppimista edistääkseen. Työtavan valintaan vaikuttavat eniten opiskelun tavoitteet. (Vuorinen, 2005, s. 63, 71.) Opetussuunnitelman mukaan yhteisöllistä oppimista on mahdollista tukea työtapojen valinnalla. Oppilaille annetaan mahdollisuus harjoitella erilaisissa rooleissa toimimista, tehtävien jakamista sekä vastuunkantoa henkilökohtaisista ja yhteisistä tavoitteista. Taiteelliset ilmaisukeinot, kuten draamatoiminta, tukevat oppilaiden itsetuntemuksen, itsetunnon ja luovuuden kehittymistä, mikä mahdollistaa itsensä monipuolisen ilmaisun sekä toimimisen rakentavassa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. (POPS, 2014, s. 30.) Ryhmäprosesseihin osallistuminen on väistämätön osa oppilaan jokaista koulupäivää. Koulussa syntyy erilaisia ryhmiä, joilla on kognitiivisia, sosiaalisia ja

emotionaalisia vaikutuksia. (Kauppila, 2005, s. 90.) Yhteistoiminnalliset pienryhmät ovat osoittautuneet tärkeiksi yhteisöllisyyden ja huolenpidon edistämiseksi. Parhaiten toimiessaan oppilaiden pienryhmä käyttää työskentelyssään luovuutta ja ryhmän jäsenet oppivat toisiltaan. (Rasku-Puttonen, 2006, s. 122.) Pienryhmä on ihmisten luonnollinen yhteenliittymisen tapa ja se sisältää esimerkiksi suurryhmätyöskentelyyn verrattuna monia vahvuuksia sosiaalisten taitojen kehittämisenkin näkökulmasta. Pienryhmätyöskentely antaa mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan ja vuorovaikutukseen, kehittää oppilaiden vastuuta, yhteistoimintakykyä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä tarjoaa mahdollisuuden kokeilla erilaisia rooleja. (Vuorinen, 2005, s. 92, 94-95.) Erilaisten roolien kokeileminen auttaa myös empatiataitojen kehittämisessä, joten esimerkiksi draaman työtavoilla voidaan myös kehittää empatiataitoja. Etenkin pienille koululaisille tunteiden tietoinen harjoittelu näyttelemisen kautta ja niiden nimeäminen kehittää empatiaa. (Siltala, 2006, s. 77.)

4 Musiikin oppiaine sosiaalisten taitojen kehittäjänä

Toiminnallinen musiikin opetus ja opiskelu kehittävät oppilaiden yhteistyössä toimimisen kykyä (POPS, 2014, s. 141). Musiikkiin kuuluu monia työmuotoja, joiden voi nähdä kehittävän sosiaalisuutta, kuten vastuun kantaminen yhteisestä esityksestä, toisten huomioiminen jakamalla ja vuorottelemalla, toisten kuunteleminen ja oman roolin etsiminen kokonaisuudessa, yhteenkuuluvuuden tunne, joka syntyy yhteisten kokemusten myötä sekä erilaisten ihmisten kanssa toimeen tuleminen opettelu. (Eerola, 2010, s. 36-37.) Musiikinopetus kouluissa tapahtuu valtaosin ryhmäopetuksena. Ryhmäopetustilanteissa musiikilla onkin keskeinen kyky yhdistää. Musiikillinen toiminta pitää sisällään yhdessä tekemistä, osallistumista ja yhdessä onnistumista ja voi parhaimmillaan vaikuttaa suotuisasti sosiaalisten taitojen kehittymiseen. (Saarikallio, 2011, s. 227.) Myös Hallam ja MacDonald (2009, s. 474) kirjoittavat, kuinka musiikintuntien lisääminen on vaikuttanut positiivisesti sosiaaliseen käyttäytymiseen ja kuinka musiikki on auttanut muuttamaan ongelmallista käyttäytymistä tiettyjen opiskelijaryhmien keskuudessa. Musiikinopetuksen tulisi tukea oppilaan kasvua sekä yksilönä että yhteisön jäsenenä. Sen tehtävä on musiikillisten tietojen ja musisointitaitojen ohella tukea ihmisenä kasvamista ja opettaa mm. toisten kanssa elämisen taitoa. Yhteisöllisen perusolemuksensa ja esteettisen pyrkimyksensä kautta musiikki on erityislaatuinen kasvatuksen väline. (Nikkanen, 2009, s. 60-61.)

Musiikilla on monia ominaisuuksia, jotka tekevät siitä miellyttävän ja sosiaalisesti tehokkaan työkalun. Musisointi ja musiikin kuuntelu nostaa usein esiin positiivisuuden ja tyydyttävyyden kokemuksia. Suurin osa musisoijista ja musiikinkuuntelijoista kokevat musisoinnin ja musiikinkuuntelun itsessään palkitseviksi. Musiikki on korkeasti sosiaalinen ihmisten käytäntöjen muoto ja jokaisen musiikillisen käytännön vaatima muusikkous opitaan vuorovaikutuksessa musiikillisesti merkittävien ”toisten” kanssa. (Elliott, 1995, s. 109, 161.) Musiikki voi helpottaa suurten ihmisryhmien koordinoimista ja auttaa muokkaamaan ryhmäidentiteetin tunnetta. Musiikki on myös väline, joka auttaa läheisen vuorovaikutuksen syntymistä mahdollistaen näin sosiaalisten ryhmien syntymisen. Musiikki häivyttää yksilön ja muiden ihmisten välisiä rajoja tavalla, johon puhe ei pysty. Toisaalta se voi myös vahvistaa rajoja ja sulkea näin ihmisiä sosiaalisen ryhmän ulkopuolelle. (Clayton, 2009, s. 35, 42.)

Australialaisessa koulussa, jonka oppilaista suurella osalla oli haastavat taustat ja lähtökohdat opiskelulle, musiikki oli tärkeä tekijä oppilaiden kouluun kuulumisen tunteen edistämässä.

Koulussa toteutetussa toimintatutkimuksessa tutkijat seurasivat kymmenen viikon ajan yhden oppilasryhmän musiikintunteja sekä sitä kuinka musiikki auttoi kouluun kuulumisen tunteen kehittämisessä, käyttäytymisen itsesäätelyssä ja paremmaksi oppijaksi kehittämisessä. Musiikintunnit koostuivat laulamisesta, soittamisesta, kuuntelemisesta, luovasta työskentelystä ja reagoimisesta. Soittaminen tapahtui osittain instrumenttikohtaisissa pienryhmissä. Opettajan mukaan tutkimuksen aikana oppilaiden käyttäytyminen ja asenteet koulunkäyntiä kohtaan olivat parantuneet huomasti. Opettaja uskoi, että eniten tähän vaikutti soittaminen instrumenttikohtaisissa pienryhmissä, joissa soittimien soitossa vuoroteltiin. Tämä auttoi luokan oppilaita oppimaan tiimityöskentelyä. Oppilaista oli opettajan mukaan tullut avoimempia ja heidän asennoitumisensa oppimiseen musiikkiluokan oppimisympäristössä oli kehittynyt selvästi positiivisempaan suuntaan. Tutkija itse ottaa tutkimuksen tuloksissa esille kuinka musiikki oli tärkeä oppiaine erityisesti ei-englanninkielisille oppilaille: musiikin tunneilla he saivat onnistumisen kokemuksia ja tunsivat olevansa osa koko kouluyhteisöä. Musiikki on universaali kieli, luonteeltaan sosiaalinen ja sillä on voima kytkeä yhteen kaikista taustoista tulevat oppilaat. Musisoinnilla on tutkijan mukaan potentiaalia keskeiseksi työkaluksi vahvojen sosiaalisten arvojen kehittämisessä missä tahansa koulussa, kaikkialla maailmassa. (Heyworth, 2013, s. 235-241.) Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan ajatella, että Suomessakin musiikki voitaisiin nähdä tärkeänä työkaluna maahanmuuttajaoppilaiden kouluun kuulumisen tunteen kehittämisessä.

4.1 Musiikki ja sosiaaliset taidot perusopetuksen opetussuunnitelmassa

Yhdessä toimimista ja yhteistyötaitojen kehittymistä korostetaan musiikin oppiaineessa myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 osalta. Opetussuunnitelman mukaan musiikillisen ryhmän ja yhteisön jäsenenä toimiminen on musiikin oppiaineen keskeinen tehtävä. Oppiaineen tärkeitä tehtäviä on myös tarjota oppilaille mahdollisuus havaita, että musiikillinen toiminta voi luoda iloa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Oppiaineen tulee myös taata mahdollisuus oppia suhtautumaan toisten kokemuksiin avoimesti ja kunnioittavasti. Myös yhteenkuuluvuudentunteen luominen omassa ryhmässä on tärkeää. (POPS, 2014, s. 141, 263, 422.) Hyypän (2002, s. 27) mukaan myönteinen kokemus vahvistaa aina yhteenkuuluvuutta. Musiikin oppiaineella on täten siis hyvät mahdollisuudet luoda yhteenkuuluvuutta, sillä yhdessä musisoiminen koetaan pääsääntöisesti erittäin myönteisenä kokemuksena. Kaikki edellämainitut opetussuunnitelman tavoitteet ovat myös sosiaalisten taitojen harjoittelua. Koko perusopetuksen ajan musiikin opiskelukokonaisuuksien tulee

mahdollistaa yhteismusisointi ja muu musiikillinen yhteistoiminta. Myös erilaisten vuorovaikutustilanteiden ja erilaisten työtapojen käyttö musiikin opetuksessa tulee olla mahdollista. (POPS, 2014, s. 142, 264, 424.) Yhteismusisoinnin tilanteet musiikin opetuksessa edistävät oppimista ja osallisuutta, sekä vahvistavat mm. oppilaiden yhteistyötaitoja (POPS, 2014, s. 143). Musiikinopettajien keskuudessa toteutetun tutkimuskyselyn mukaan yhteissoitto musiikin tunneilla kehittääkin sosiaalisuutta ja luo hienoja mahdollisuuksia oppimiselle ja kasvulle. Yhteissoiton myötä toteutuva ryhmään kuuluminen ja hyväksytyksi tuleminen on tärkeää myös yksilön itsetunnon kehittymisen kannalta. (Eerola, 2010, s. 36-37.) Myös oppilaan arvioinnissa musiikillisten yhteistyötaitojen kehittyminen on keskeisenä arvioinnin kohteena koko peruskoulun ajan. Arvioinnissa mainittuja asioita ovat: toimiminen musiikillisen ryhmän jäsenenä, ryhmän muiden jäsenten huomioiminen yhteismusisoinnissa ja oman osuuden sovittaminen osaksi kokonaisuutta. (POPS, 2014, s. 143, 265, 424.) Myös Lindströmin (2011, s. 191) haastattelemat opettajat näkivät musiikin auttavan peruskoululaista kasvamaan sosiaalisesti taitavaksi, empaattiseksi, toiset huomioon ottavaksi ja vahvaksi yksilöksi, sillä musiikkia tehdään yhdessä ja silloin täytyy ottaa huomioon muut ihmiset.

4.2 Musiikin yhteys empatiaan ja sensitiivisyyteen

Viimeaikainen tutkimus on osoittanut, että musiikkikasvattajilla on erityinen mahdollisuus tukea oppilaiden empatian lisääntymistä erityisten musiikin oppimisprosessien kautta. Musiikintunneilla tehdään yhteistyötä monella tavalla, kuten jakamalla soittimia ja opettamalla jonkin soittimen soittoa luokkatoverille. Yhteismusisointiin kuuluu usein imitaatiota, vuoropuhelun kautta tapahtuvaa ongelmanratkaisua ja tunteiden ilmaisua, minkä vuoksi on mahdollista, että musisointiin osallistuminen voisi vaikuttaa yksilön empatian lisääntymiseen. Imitaatio, synkronointi eli tahdistus ja jaettu kokemus ovat tehokkaimpia tekijöitä, jotka vaikuttavat empaattiseen käytökseen. Kun oppilaat musisoivat yhdessä, toveruuden ja yhteyden tunteet usein kehittyvät. Näyttää siis siltä, että musiikin oppimisprosessit kehittävät oppilaiden musiikillisten taitojen lisäksi myös heidän empatiaansa. Vielä ei ole tutkimusnäyttöä siitä, että musiikintunneilla kehittynyt empatia siirtyisi muihinkin sosiaalisiin tilanteisiin, mutta jos näin on, on musiikin oppiaineella tärkeä tehtävä lasten kasvattamisessa koulunsa, yhteisönsä ja koko maailman kansalaisiksi. (Laird, 2015, s. 56-61.)

Kirschner ja Tomasello (2010, s. 354-364) toteuttivat tutkimuksen, jossa 4-vuotiaat lapset osallistuivat ensin pareittain joko musiikilliseen tuokioon, joka sisälsi yhdessä laulamista, tanssimista ja rytmisoittimen soittoa, tai samankaltaiseen tuokioon, joka toteutettiin ilman laulamista, tanssimista tai soittamista. Heti harjoituksen jälkeen jokainen pari osallistui kahteen testiin, jotka mittasivat kuinka halukkaita lapset olivat auttamaan toisiaan ja tekemään yhteistyötä ongelmanratkaisutehtävässä. Tutkimuksen tuloksista selviää, että lapset auttoivat toisiaan ja tekivät yhteistyötä selkeästi halukkaammin, jos olivat osallistuneet musiikilliseen tuokioon. Musiikillisessa vuorovaikutuksessa oleminen näytti siis lisäävän lasten toisiaan kohtaan osoittamaa empatiaa ja sosiaalista sitoutumista. Tutkijat selittivät tämän sillä, että lapsilla on synnynnäinen taipumus tuottaa musiikkia ja nauttia musiikillisesta käyttäytymisestä. Kun tähän taipumukseen lisätään musiikin tehokkuus äänen ja toiminnan koordinoimisessa sekä korostetaan yhdessä toimimista jaetun tarkoituksellisuuden tilassa, tutkimukseen osallistuneet lapset rohkaistuivat toimimaan enemmän yhteistyöhaluisesti ja prososiaalisesti, eli toista hyödyttävästi toisiaan kohtaan.

Rabinowitch, Cross ja Burnard (2012, s. 490) tutkivat, miten pitkäkestoinen musiikillinen vuorovaikutus vaikuttaa 8-11 -vuotiaiden lasten empatiakykyyn. Tutkimuksessaan he toteuttivat musiikillista vuorovaikutusta lasten keskuudessa käyttäen harjoitteita, joiden oli tarkoitus korostaa ja helpottaa vuorovaikutuksellisia prosesseja johtaen empatiaan ja ihmistenväliseen subjektiivisuuteen. Harjoitukset olivat operationalisointeja empatiaa lisäävistä musiikillisista osatekijöistä, kuten sekoittuminen, imitaatio ja joustavuus. Kontrolliryhmät toteuttivat samanlaisia harjoitteita, mutta ilman musiikkia käyttäen esimerkiksi sanallista tarinankerrontaa tai draamaa. Tutkimuksen tulosten mukaan empatia lisääntyi niillä lapsilla, jotka osallistuivat musiikilliseen vuorovaikutukseen, mutta ei kontrolliryhmään kuuluneilla lapsilla. Tulokset antavat tutkijoiden mukaan alustavaa tukea ajatukselle, että ne taidot, jotka lisääntyvät empatiaa lisääviä musiikillisiä osatekijöitä sisältävissä harjoituksissa voisivat siirtovaikutus-mekanismien kautta siirtyä myös musiikin alueen ulkopuolelle lisäten arjen empatiakykyä.

Sosiaaliin taitoihin kuuluviin empatia- ja tunnetaitoihin voidaan vaikuttaa myös musiikinkuuntelulla. Oppilaiden empatiakyvyt kasvavat, kun he hiljentyvät kuuntelemaan toistensa soittoa. Kun oppilaat soittavat vuorotellen toisilleen, he kokevat sen, miltä tuntuu soittaa toisten kuunnellessa ja osaavat näin ajatella myös miltä toisesta tuntuu soittaa muiden kuunnellessa. (Paukkunen, 2012, s. 69.) Tunteiden tunnistaminen ja huomioiminen, niiden merkitysten ymmärtäminen ja hyödyntäminen sekä säätelyminen ja ilmaiseminen ovat

puolestaan tunnetaitoja, joita toistuva musiikinkuunteleminen voi vahvistaa. Tunnetaidot ovat puolestaan tärkeitä esimerkiksi stressin säätelyssä ja masennuksen ja päihteiden käytön välttämässä. Musiikki säätelee sekä tunteiden toiminnallista säätelyä, että kognitiivista prosessointia. Vaikeiden asioiden käsittely helpottuu musiikin luoman symbolisen etäisyyden ansiosta. (Huotilainen, 2013, s. 100-101.) Luvussa 2.3 totesin, että sensitiivisyys on tärkeä osa sosiaalisia taitoja. Musiikilla saattaa olla yhteys myös emotionaalisen sensitiivisyyden lisääntymiseen (Hallam, 2010, s. 280). Resnicow, Salovey ja Repp huomasivat tutkimuksessaan, että kyky tunnistaa emootioita klassisen pianomusiikin esityksestä sekä tunneällyn, eli tunnepitoisen tiedon havaitsemisen ja ymmärtämisen mittaukset korreloivat voimakkaasti keskenään. Mittauksissa yksilöiden piti tunnistaa, ymmärtää, ja käsitellä tunteita sekä löytää syy tunteille. Tutkimuksen perusteella näyttää siis siltä, että emootioiden tunnistaminen musiikkiesityksestä perustuu joihinkin samoihin herkkyyalueisiin, jotka vastaavat myös tunneällystä. (Resnicow ym., 2004, s. 145-158.)

4.3 Yhteissoiton tehokkuus

Musiikin vaikutus sosiaalisten taitojen kehitykseen perustuu suurelta osin yhteissoittoon. Musiikki ylipäättään ja yhdessä musisointi on ominaislaadultaan kokonaisvaltaista ja virittää sekä haastaa oppilasta myös sosiaalisesti. Yhdessä musisointi antaa oppilaalle kehollisen kokemuksen omasta äänestä yhteisen tilan osana ja sitä kautta myös kokemuksen itsestä ryhmän ja yhteisön osana. (Nikkanen, 2009, s. 60.) Musiikin opiskelumotivaatiota yläkoulussa ja lukiossa selvittäneessä tutkimuksessa osallistuneiden oppilaiden mielestä soittaminen ja laulaminen yhdessä toisten kanssa koettiin innostavana, joten musiikin opiskelumotivaatio oli selvästi kytköksissä musiikintuntien sosiaalisiin piirteisiin. Erityisesti yhdessä laulamisaikana oli vahvoja sosiaalisia ulottuvuuksia, sillä yhdessä lauletaessa jokaisen musiikillinen toiminta liittyi yhteen muodostaen yhteisen sosiaalisen kokemuksen. (Anttila, 2006, s. 120.) Yhteissoitto oli myös Lindströmin tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden mielestä parasta musiikintunneilla. Kaikki tekeminen musiikintunneilla huipentui siihen, että kaikki saivat ja kykenivät soittamaan ja laulamaan yhdessä. Oppilaat ymmärsivät myös helpompien koulusovitusarvon, sillä juuri ne mahdollistivat jokaisen osallistumisen yhteissoittoon taidoista riippumatta. (Lindström, 2011, s. 173, 175.) Lindström ja Nikkanen korostavat myös, että yhteissoiton ja muun yhdessä tekemisen myötä musiikintunneilla opitaan myös monia tärkeitä yhdessä ja yhteisössä toimimiseen liittyviä asioita, kuten soitinten

jakamista, vuorottelua, toimintojen synkronisointia, esiintymistä, tavoitteellista työskentelyä ja yhteistyön edellyttämää neuvottelua. (Lindström, 2011, s. 175; Nikkanen, 2009, s. 62.)

Opinnäytetyössä, jossa tutkittiin huilunsoittoa steinerkoulussa, kävi ilmi, että opettajien mukaan huilunsoitolla on positiivinen vaikutus hyvän luokkahengen muodostumiseen. Yhdessä soittaminen kehitti opettajien mukaan myös oppilaiden yhteistyötaitoja sekä muita sosiaalisia taitoja, kuten kuuntelemista. (Paukkunen, 2012, s. 63-64, 68.) Puolestaan alakoulussa musiikkia opettavien opettajien käsityksiä yhteissoitosta erittelevässä opinnäytetyössä haastatellut opettajat sanoivat yhteissoiton vaikuttavan hyvän yhteishengen syntyyn ja vahvistavan jokaisen oppilaan itsetuntoa ja itseluottamusta. Yhteissoiton nähtiin myös opettavan toimimaan yhdessä muiden kanssa kasvattaen samalla oppilaiden sosiaalisen vuorovaikutuksen kykyä. Opettajien mukaan yhteisten onnistumisien kautta syntynyt yhteinen kokemus synnytti yhteisöllisyyttä. Muutamat haastateltavat mainitsivat myös, että yhteissoitto on oikeastaan tavallisessa peruskoulussa paras pedagoginen tapa korostaa yhdessä tekemisen merkitystä. Yhteissoitto nähtiin jopa koko koulun ilmapiiriin positiivisesti vaikuttavana asiana. Esimerkiksi koko koululle esitettävien musiikkiesitysten myötä opitaan toisten arvostamista ja huomioimista, jotka liittyvät sosiaalisiin taitoihin. (Rajala, 2014, s. 55-57, 61-62.) Lisäksi koulun yhteiset juhlat ja tapahtumat, joihin liittyy musiikkia, toimivat merkittävänä yhteisön arvojen välittäjinä. Musiikintunneilla voi välittyä paljon tietoa koulu yhteisössä vallitsevasta arvomaailmasta, sosiaalisista suhteista ja valtarakenteista. Näitä arvoja, suhteita ja rakenteita rakennetaan ja muokataan musisoinnin yhteydessä. Yhdessä musisointi voi edistää tai estää oppilaan ja koko luokkayhteisön hyvää kasvua. (Nikkanen, 2009, s. 60-61.) Jos musisoimaan ja esiintymään pääsevät esimerkiksi aina vain ne, jotka osaavat sen parhaiten, voivat musisointitilaisuudet vahvistaa oppilaiden erottelua, vaikka tarkoituksena olisi nimenomaan yhteishengen kasvattaminen (Arjas, Hirvonen ja Nikkanen, 2013, s. 234).

Musisointi on ennen kaikkea jaettua toimintaa ja se on ollut sitä läpi ihmisen historian. Musisointi on helppo vuorovaikutuksen muoto, joka voi osoittaa halua yhteistyöhön ja täten edistää yhteistyötä tulevaisuudessa. (Mithen, 2006, s. 205, 214.) Musiikillinen vuorovaikutus tarjoaa yksilöille tunteen yhdessäolosta ajassa, mikä on varmastikin yksi syy, miksi musisointi vetää monia ihmisiä puoleensa (Laird, 2015, s. 56-61). Ryhmässä musisoiminen pitää sisällään ääntelyjen ja liikkeiden tahdistamista (Mithen, 2006, s. 206). Liikkeiden tahdistamisen esimerkiksi soittaessa mahdollistuu puolestaan musiikin jaksottaisen pulssin ansiosta (Kirschner ja Tomasello, 2010, s. 362). Täten saavutettu ihmisten välinen tahdistus

tuottaa positiivisia emootioita, jotka heikentävät raja-aitoja itse yksilön ja ryhmän välillä ja johtavat kollektiivisen nautinnon tunteisiin, jotka mahdollistavat ryhmien yhtenäisen säilymisen (Wiltermuth ja Heath, 2009, s. 1). Joissakin tapauksissa musiikki auttaa kollektiivista esiintymistehtävää helpottamalla rytmisesti fyysistä koordinaatiota. Suurimmaksi osaksi kyse on kuitenkin kognitiivisesta koordinaatiosta, jonka musiikki, syntynyt yhteinen emotionaalinen tila ja luottamus kanssa-musisoijiin on aiheuttanut. (Mithen, 2006, s. 208.)

Yhtessoiton ohella myös yhteislaulu voi vaikuttaa vahvasti sosiaalisten taitojen kehitykseen. Anttilan (2006, s. 120) tutkimuksessa yhdessä laulamisella musiikintunneilla oli vahvoja sosiaalisia ulottuvuuksia, sillä yhdessä lauletaessa jokaisen musiikillinen toiminta liittyi yhteen muodostaen yhteisen sosiaalisen kokemuksen. Yhteinen esiintyminen suuren laulajajoukon kanssa voimistaa myös yhteenkuuluvuutta, minkä vuoksi kuoro voidaan nähdä keskeisenä sosiaalisen pääoman ja sosiaalisten taitojen lisääjänä. Kuoroharrastus vaikuttaa myös ympäristöönsä lisäten yhteisöllisyyttä sekä vanhempien kuorossa kokeman yhteisöllisyyden siirtyessä lapsiin, että lasten kuoro-harrastuksen välityksellä lisäten vanhempien yhteisöllisyyttä. (Hyyppä, 2005, s. 68-69.)

4.4 Yhteiseen tavoitteeseen sitoutuminen musiikkiprojekteissa

Musiikkiesitykset ovat olennainen osa koulun vuodenkiertoon kuuluvia juhlia ja muita tilaisuuksia. Ne luovat mahdollisuuden yhdessä työskentelyyn ja yhteisen päämäärän tavoitteluun. Musiikkiesitys voi olla hieno oppimisympäristö musiikillisille taidoille sekä sosiaalisille taidoille ja asenteille. Tämä mahdollistuu esimerkiksi sovittamalla esitettävä musiikkikappale sellaiseksi, että yhteiseen musisointiin osallistumien on mielekästä erilaisilla taidoilla. Näin voidaan tuoda esille yksilöllistä osaamista ja saada aikaan myös yhteenkuuluvuuden tunnetta. Esittämällä kaikkien oppilaiden musiikkiesityksiä koulun tilaisuuksissa näytetään, että kaikki oppilaat ovat arvokkaita koulun musiikkikulttuurissa. Luokkarajat ylittävä yhteistyö musiikkiesitysten valmistamisessa tuo esiin arvostusta myös koko koulun yhteishengelle ja yhteisöllisyydelle. (Arjas ym., 2013, s. 233, 236.)

Musiikin oppiaineeseen usein kuuluvilla konserttiprojekteilla on lisäksi vaikutuksia myös oppilaiden sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Oppilaiden ollessa musisointiprosessissa ryhmänä sidoksissa toisiinsa heidän välillään on toiminta-, vuorovaikutus-, valta-, ja tunnesuhteita (Pääkkönen, 2013, s. 121). Nuorten musisointiprosessia koulussa toteutetussa

konserttiprojektissa tutkinut Pääkkönen kertoo, että luokkahenki, yhteenkuuluvuus ja luokan ilmapiiri kertojien kokemina tiloina muuttuivat musisointiprosessin aikana. Konserttiprojektin jälkeen lähes jokainen tutkimukseen osallistuja koki luokkahengen jollain tavalla parantuneen, mikä näkyi esimerkiksi lisääntyneenä yhdessäolona välitunneilla, kaikkien kanssa toimeen tulemisena ja ryhmätyöhön ryhtymisen helppotumisena. (Pääkkönen, 2013, s. 122.) Hyypän (2002, s. 27) mukaan yhteishenki perustuu yhteiseen historiaan, eli siihen, että yhdessä on koettu niin onnistumisia kuin epäonnistumisiakin. Musisointiprosessi ja ryhmäprosessi näyttivät Pääkkösen tutkimuksessa kietoutuvan toisiinsa, sillä osallistujat neuvottelivat sekä musiikillisista että sosiaalisista käytänteistään koko ajan. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kertoman mukaan musisointiprosessissa on merkityksellisintä yhdessä tekeminen ryhmänä ja oman luokkahengen merkityksellisyys näyttää perustuvan siihen, että ryhmässä musisoidaan. (Pääkkönen, 2013, s. 175-176.) Luokkahenki perustuu yhteisöllisyyteen, joka tarvitsee syntyäkseen yhteisyyttä. Yhteisyys on jotakin jaettua, esimerkiksi ajatus, tapa, tunne tai kokemus, joka sitoo yhteisön jäsenet yhteen (Hoikkala ja Paju, 2014, s. 170). Pääkkösen tutkimuksessa luokan yhteinen asia on musisointi, joka sitoo ryhmän jäsenet yhteen. Yhteiseen tavoitteeseen sitoutuminen ja kaikkien mukana olo nähtiin myös merkityksellisenä (Pääkkönen, 2013, s. 175-176). Yhteisen intention eteen työskenneltäessä jokaisen ryhmässä on voitava uskoa ja luottaa siihen, että ryhmän jokainen jäsen pitää tavoitteenaan yhteistä päämäärää ja aikoo tehdä työtä sen eteen (Hyypä, 2002, s. 27). Myös Lindströmin tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat konserttiin valmistautumisen motivoivan oppimaan ja kehittävän koko ryhmää. Yhdessä onnistuminen koettiin myös erityisen palkitsevana. (Lindström, 2011, s. 173-174.) Parhaimmillaan musiikkiesitys onkin aivan erityinen hetki, jolloin jokainen esiintyjä osaa oman osuutensa ja pyrkii parhaimpaansa. Hetken erityisyyttä lisää myös arjesta poikkeava tilanne ja yleisän läsnäolo, jotka saavat aikaan arjen luokkahuonemusisoinnista selvästi poikkeavan tunnelman. (Arjas ym., 2013, s. 242.)

5 Pohdinta

Musiikin oppiaineella on monia vaikutuksia sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Musiikki on perusluonteeltaan sosiaalinen taidemuoto ja musisointi itsessään tuottaa yhteyden kokemuksia. Esimerkiksi musiikin jaksottainen pulssi liikkeiden tahdistajana synnyttää kokemuksen ajallisesta yhdessäolosta. Musiikki edistää läheisen vuorovaikutuksen syntymistä, sillä se häivyttää yksilöiden välisiä rajoja paljon tehokkaammin kuin verbaalinen kommunikaatio. Musisointi on ensisijaisesti jaettua toimintaa, joten on selvää, että sillä on myös sosiaalisia ulottuvuuksia.

Monet musiikintunneilla käytettävät toimintatavat toimivat suoraan sosiaalisten taitojen kehittäjänä. Esimerkiksi soitinten jakaminen niitä vuorottelemalla opettaa oppilaille toisten huomioimista ja yhteistyötaitoja. Tämä lienee lohduttava tieto monelle musiikkia opettavalle opettajalle, jotka harmittelevat koulunsa vähäisten resurssien vuoksi esimerkiksi soitinten vähyyttä. Voisiko olla mahdollista, että oppilaiden sosiaaliset taidot kehittyvät jopa tehokkaammin silloin, kun koko luokan täytyy jakaa keskenään esimerkiksi kolme kitaraa kuin silloin, kun luokan jokaiselle oppilaalle riittää oma kitara? Toki myös se, että luokan oppilaat soittavat ryhmittäin erilaisia soittimia vuorotellen soittovuoroja eri soitinten välillä, on yhteisten soitinten vuorottelua ja jakamista, joka kehittää sosiaalisia taitoja. Ei myöskään tule unohtaa yhteislaulun merkitystä. Yhdessä laulaminen muodostaa yhteisen sosiaalisen kokemuksen, johon jokainen osallistuu omalla musiikillisella toiminnallaan, eli omalla äänellään. Laulaminen on myös kehollinen toiminto, joten yhdessä laulaminen voi olla myös yhteinen kehollinen kokemus.

Yhteisten kokemusten myötä syntyvän yhteenkuuluvuuden tunteen kehittyminen saa musiikintunneilla hedelmälliset mahdollisuudet. Musiikintunneilla tunnin tavoitteena on usein saada aikaan jotakin yhdessä. Aikaansaannos voi olla esimerkiksi yhdessä tehty sävellys, äänimaisema tai yhdessä soitettu kappale, johon ollaan harjoiteltu soitinsäestys. Näiden yhteisten tuotosten tekeminen kerryttää yhteisiä kokemuksia, jotka ovat oletettavasti pääosin myönteisiä ja vahvistavat näin yhteenkuuluvuuden tunnetta tehokkaasti. Myös musiikintunneilla tai muualla koulussa valmistetut musiikkiesitykset luovat yhteisiä kokemuksia kasvattaen näin yhteistä historiaa, jota yhteenkuuluvuuden tunne ja yhteishenki tarvitsevat. Musiikkiesitykset ja muut musiikkiprojektit opettavat oppilaille myös

vastuunkantoa, yhteistyötä ja työskentelyä yhteisen tavoitteen eteen, jotka ovat tärkeitä taitoja esimerkiksi työelämässä.

Myös musiikinkuuntelulla voidaan vaikuttaa sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Erityisen tehokkaasti musiikinkuuntelu vaikuttaa empatia- ja tunnetaitojen kehittymiseen. Musiikinkuuntelu vahvistaa mm. tunteiden tunnistamisen ja huomioimisen sekä säätelemisen ja ilmaisemisen taitoja. Toisten soiton kuuntelu vahvistaa puolestaan oppilaiden empatiataitoja, sillä jokaisen saadessa vuorollaan kokea itse miltä tuntuu soittaa toisten kuunnellessa oppilaat osaavat suhtautua myös toisten soiton kuunteluun niin kuin toivoisivat muiden suhtautuvan oman soiton kuunteluun.

Mielestäni erityisen kiinnostavaa on musiikin vaikutus empatian kehittymiseen. Esittelemissäni tutkimuksissa (Kirschner ja Tomasello, 2010; Rabinowitch ym., 2012) musiikillisella vuorovaikutuksella oli selkeä yhteys empatian kehittymiseen ja prososiaaliseen käyttäytymisen lisääntymiseen. Sen sijaan samankaltainen toiminta esimerkiksi draaman työtapoja hyödyntäen ei vaikuttanut empatian kehittymiseen läheskään yhtä voimakkaasti kuin musiikki. Musiikissa ja tarkemmin musiikillisessa vuorovaikutuksessa näyttää siis olevan jotakin erityistä, koska se vaikuttaa empatian kehittymiseen niin voimakkaasti. Laird (2015) mainitsee yhdeksi syyksi musiikillisen vuorovaikutuksen sisältämän imitaation, tahdistuksen ja jaetun kokemuksen, jotka ovat tehokkaimpia empaattiseen käytökseen vaikuttavia tekijöitä. Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia mitkä muut musiikkiin ja musiikilliseen vuorovaikutukseen sisältyvät tekijät vaikuttavat empatian kehittymiseen ja millä tavoin musiikkia voitaisiin tehokkaasti käyttää koulussa empatiakasvatuksen tukena.

Kiinnostavaa olisi myös tutkia tarkemmin, kuinka musiikkia voidaan käyttää luokan yhteishengen ja koulun ilmapiirin parantajina, sillä hyvä yhteishenki ja ilmapiiri vaikuttavat oppimiseen positiivisesti. Musiikin oppiaineen vaikutukset oppilaiden yhteistyötaitojen, sosiaalisten taitojen ja yhteenkuuluvuuden tunteen kehittämiseen tiedostetaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Myös opettajat ovat eri tutkimuksissa (mm. Paukkunen, 2012; Rajala, 2014) kertoneet, kunka yhteissoitto on kehittänyt oppilaiden sosiaalisia taitoja ja vaikuttanut positiivisesti jopa koko koulun ilmapiiriin. Rohkenen silti epäillä, että suuri osa opettajista ei välttämättä tiedosta musiikin potentiaalia sosiaalisten taitojen kehittäjänä ja luokan yhteishengen parantajana. Tämä johtuu varmasti suurelta osin siitä, että musiikki koetaan opettamisen kannalta vaikeana oppiaineena, jos siihen ei ole omakohtaista taustaa sekä siitä, että musiikin, kuten muidenkin taideaineiden osuus opetuksessa on vähäinen.

Musiikin ja muiden taideaineiden opetuksen hyötyjä on myös perinteisesti kyseenalaistettu yleisessä keskustelussa. Tämän vuoksi tarvitsemmekin lisää tutkimuksia musiikin oppiaineen hyödyistä ja mahdollisuuksista. Olisi myös tärkeä tuottaa materiaalia musiikin oppiaineen potentiaalista esimerkiksi luokanopettajille, jotka voivat kokea musiikinopettamisen vaikeana asiana. Esimerkiksi musiikinkuuntelu onnistuu ilman minkäänlaisia soittotaitoja ja on mahdollista käytännössä jokaisessa luokassa. Yhteismusisointiakin voidaan toteuttaa todella yksinkertaisesti, joten myös sen ohjaamista tukeva materiaali olisi tarpeen. Musiikin integroiminen muiden aineiden tunneille lisäisi musiikin määrää koulussa, vaikka musiikintuntien määrää ei saataisikaan lisättyä.

Lähteet

- Anttila, M. (2006) Musiikin opiskelumotivaatio yläkoulussa ja lukiossa. Teoksessa Juvonen, A. & Anttila, M. (toim.) *Musiikki koulussa ja nuoren elämässä. Kohti kolmannen vuosituhanen musiikkikasvatusta, osa 3* (15-163). Joensuu: Joensuu University Press Oy.
- Arjas, P., Hirvonen, A. & Nikkanen, H. M. (2013). Esiintyminen ja kilpaileminen pedagogisina kysymyksinä. Teoksessa Juntunen, M-L., Nikkanen, H. M. ja Westerlund, H. (toim.) *Musiikkikasvattaja. Kohti reflektiivistä käytäntöä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Brafshaw, R. D. (2016). Art Integration Fosters Empathy in the Middle School Classroom. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas* vol. 89(4-5): 109-117. Luettu 28.4.2018, saatavilla: <https://www-tandfonline-com.pc124152.oulu.fi:9443/doi/full/10.1080/00098655.2016.1170441>
- Clayton, M. (2009). The social and personal functions of music in cross-cultural perspective. Teoksessa Hallam, S., Cross, I. & Thaut, M. (toim.), *The Oxford Handbook of Music Psychology*. (35-44). Oxford: Oxford University Press.
- Eerola, P-S. (2010). Mitä musiikki kouluille antaa? Musiikinopettajien näkemyksiä opetuksensa tavoitteista sekä oppiaineensa ainutlaatuisuudesta. *Kasvatus* vol. 41(1): 31-40.
- Elliott, D. J. (1995). *Music Matters. A New Philosophy of Music Education*. New York: Oxford University Press.
- Gordon T. & Lahelma E. (2003). Vuorovaikutus ja ihmissuhteet informaalisissa koulussa. Teoksessa T. Gordon & E. Lahelma (toim.) *Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja eri-laisuudet*. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. (2005). *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä*. Porvoo: WSOY.
- Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music education* vol. 28(3): 269-289. Luettu 18.11.2017, saatavilla: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0255761410370658>
- Hallam, S. & MacDonald, R. (2009). The effects of music in community and educational settings. Teoksessa Hallam, S., Cross, I. & Thaut, M. (toim.), *The Oxford Handbook of Music Psychology*. (471-480). Oxford: Oxford University Press.

- Heyworth, J. (2013). Developing social skills through music: The impact of general classroom music in an Australian lower socio-economic area primary school. *Childhood Education* vol. 89(4): 234-242. Luettu 26.4.2018, saatavilla: <https://www-tandfonline-com.pc124152 oulu.fi:9443/doi/abs/10.1080/00094056.2013.815553>
- Hoikkala, T. & Paju, P. (2014). *Apina pulpetissa. Ysiluokan yhteisöllisyys*. Tampere: Gaudeamus Oy
- Huotilainen, M. (2013). Musiikin oppimisen erityisyys neurotieteen näkökulmasta. Teoksessa Jordan-Kilkki, P., Kauppinen, E. & Viitasalo-Korolainen, E. (toim.) *Musiikkipedagogin käsikirja. Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa*. Tampere: Opetushallitus.
- Hyypä, M. T. (2002). *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyypä, M. T. (2005). *Me-hengen mahti*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hännikäinen, M. & Rasku-Puttonen, H. (2006). Johdanto. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. R. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Kauppila, R. A. (2005). *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot: vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: WSOY.
- Kirschner, S. & Tomasello, M., (2010). Joint music making promotes prosocial behaviour in 4-year-old children. *Evolution and human behaviour* vol. 31(5): 354-364. Luettu 7.4.2018, saatavilla: [http://www.ehbonline.org/article/S1090-5138\(10\)00046-2/pdf](http://www.ehbonline.org/article/S1090-5138(10)00046-2/pdf)
- Laird, L. (2015). Empathy in the Classroom: Can Music Bring Us More in Tune with One Another? *Music Educators Journal* vol. 101(4): 56-61. Luettu 8.3.2018, saatavilla: <http://web.b.ebscohost.com.pc124152 oulu.fi:8080/ehost/detail/detail?vid=0&sid=5493f6df-045f-407e-9874-f9fa17dd049e%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWlhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=103279970&db=aph>
- Lankinen, T. (2010). Esipuhe. Teoksessa Vähähyypä, K. (toim.), *Koulu 3.0*. Helsinki: Opetushallitus. Luettu 19.2.2018, saatavilla: http://www.oph.fi/maksuttomat_julkaisut/kaikki_maksuttomat_julkaisut
- Lindström, T. E. (2011). *Pedagogisia merkityksiä koulun musiikintunneilla perusopetuksen yläluokkien oppilaiden näkökulmista* (väitöskirja). Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Luettu 23.5.2018, saatavilla:

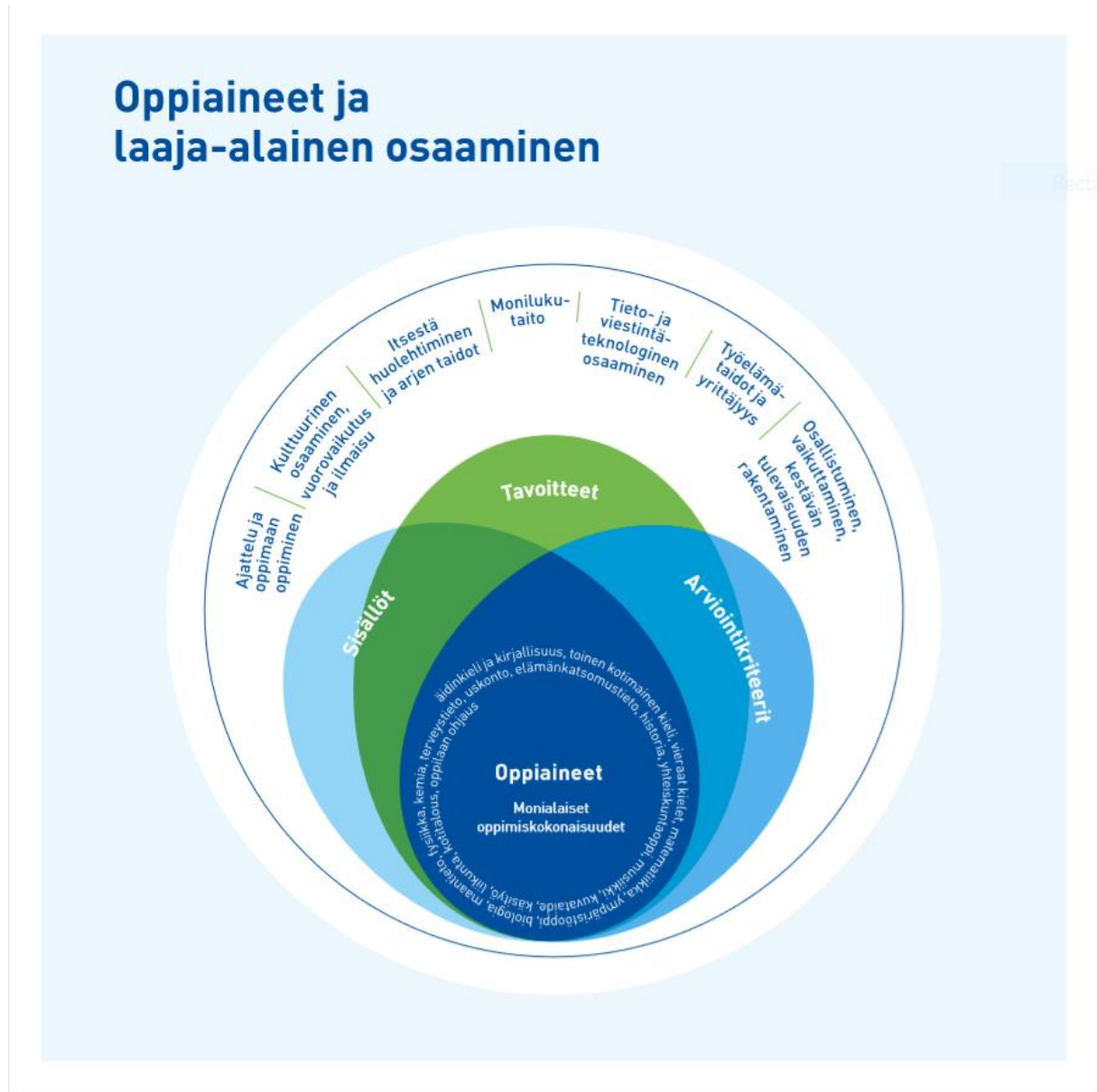
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36644/9789513943899.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Mithen, S. (2006). *The singing neanderthals. The origins of music, language, mind and body*. Cambridge: Harvard University Press.
- Niemi, R., Heikkinen, H. L. T. & Kannas, L. (2010). Osallisuus koulupedagogiikan lähtökohtana. *Kasvatus* vol. 41(1): 53-62.
- Nikkanen, H. (2009). Alakoulussa avainsana on kokonaisvaltaisuus. Teoksessa Koulujen Musiikinopettajat ry. 100 vuotta. Musiikki kuuluu kaikille. Jyväskylä: Koulujen Musiikinopettajat ry.
- Nurmiranta, H., Leppämäki, P. & Horppu, S. (2009). *Kehityopsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Partti, H., Westerlund, H. & Björk, C. (2013). Oppimiskäsitykset reflektiivisen musiikkikasvattajan toiminnan ohjaajina. Teoksessa Juntunen, M-L., Nikkanen, H. M. ja Westerlund, H. (toim.) *Musiikkikasvattaja. Kohti reflektiivistä käytäntöä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Paukkunen, L. (2012). Kaikki soittaa! Huilunsoitto steinerkoulussa. Sibelius-Akatemia. Musiikkikasvatuksen aineryhmä. Maisterin tutkielma. Luettu 7.4.2018, saatavilla: http://ethesis.siba.fi/files/kaikki_soittaa.pdf
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. (2014). Helsinki: Opetushallitus. Luettu 18.2.2018, saatavilla: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus
- Pääkkönen, L. (2013). *Nuorten musisointiprosessi koulussa toteutetussa konserttiprojektissa: musiikkiluokkalaisten kertomukset yhdessä tekemisestä* (väitöskirja). Oulun yliopisto, Oulu.
- Rabinowitch, T-C., Cross, I. & Burnard, P. (2012). Long-term Musical Group Interaction Has a Positive Influence on Empathy in Children. *Psychology of Music* vol. 41(4): 484-498. Luettu 7.4.2018, saatavilla: <http://journals.sagepub.com.pc124152.oulu.fi:8080/doi/abs/10.1177/0305735612440609>
- Rajala, E. (2014). Yhteissoitto alakoulun musiikinopetuksessa. Alakoulussa musiikkia opettavien opettajien käsityksiä yhteissoitosta, sen toteuttamisesta ja sen tärkeydestä. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu –tutkielma. Luettu 8.4.2018, saatavilla:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154934/Elli%20Rajala%20gradu%2081.pdf?sequence=4>

- Rasku-Puttonen, H. (2006). Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. R. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Resnicow, J. E., Salovey, P. & Repp, B. H. (2004). Is Recognition of Emotion in Music Performance an Aspect of Emotional Intelligence? *Music Perception: An Interdisciplinary Journal* vol. 22(1): 145-158. Luettu 19.2.2018, saatavilla:
http://www.jstor.org/stable/10.1525/mp.2004.22.1.145?seq=1#page_scan_tab_contents
- Saarikallio, S. (2009). Musiikki ja nuoren psykososiaalinen kehitys. Teoksessa Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (toim.), *Musiikkikasvatus – Näkökulmia kasvatukseen opetukseen ja tutkimukseen* (221-231). Jyväskylä: Suomen musiikkitieteellinen seura.
- Siltala, M. (2006). *Empatiakasvatus ja sen tukeminen Hämeenkyrön kunnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Vuorinen, I. (2005). *Tuhat tapaa opettaa. Menetelmäopas opettajille, kouluttajille ja ryhmän ohjaajille*. Tampere: Resurssi.
- Wiltermuth, S. S. & Heath, C. (2009). Synchrony and Cooperation. *Psychological Science* vol. 20(1): 1-5. Luettu 24.5.2018, saatavilla:
<http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-9280.2008.02253.x>

Liite 1

http://www.oph.fi/download/189273_oph_ops_esite_suomi_lr.pdf, haettu 4.5.2018.